

**O‘ZBEKISTON-FINLANDIYA HAMKORLIGI ASOSIDA BO‘LAJAK
BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QITUVCHILARIDA TOLERANTLIKNI
RIVOJLANTIRISH.**

O‘zbekiston-Finlandiya pedagogika instituti magistri(Samarqand)

Toshboltayeva Umida Sobirovna

Annotatsiya: Ushbu maqolada, Finlandiya tajribalari asosida bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarida tolerantlikni rivojlantirishga qaratilgan fikr va mulohazalar yuritiladi. Maktab bola hayotida muhim ahamiyat kasb etuvchi dargoh bo‘lib, boshlang‘ich fundament va asoslar aynan shu yerda o‘z aksini topa boshlaydi. Darhaqiqat, boshlang‘ich sinfda olgan bilim, ko‘nikmalar bolaning qanday shaxs bo‘lib shakillanishida muhim ro‘l o‘ynaydi. Ko‘p millatli xalqimiz uchun ham bugungi kunda bolalarda tolerantlik ko‘nikmasini rivojlantirish, kelajakda yoshlarning komil shaxs bo‘lib yetishishida ham asos bo‘lib xizmat qiladi. Finlandiya va O‘zbekistonda maktab - ta‘lim tizimining asosiy bo‘g‘inidir.

Kalit so‘zlar: O‘zbekiston ta‘lim tizimi, Finlandiya ta‘lim tizimi, umumiy o‘rta ta‘lim, tolerantlik, tolerantlik tafakkuri, g‘oya, barkamol shaxs.

Bugungi kunda ta‘lim tizimidaga e‘tibor, unda olib borilayotgan isohotlar sezilarli darajada ortib bormoqda va har bir say-harakat o‘z samarasini ko‘rsatayotganligiga guvoh bo‘lishimiz mumkin. Darhaqiqat, ta‘lim tizimida boshlang‘ich ta‘lim nihoyatda muhim ahamiyat kasb etadi. Shu sababli ta‘limning bu bosqichiga bo‘lgan e‘tibor yuqoridir. Zero boshlang‘ich ta‘lim: maktab ostonasiga qadam qo‘ygan yosh go‘daklarning hayot yo‘lini to‘g‘ri tashkil etishga qaratilgan ta‘lim bosqichidir. Shu bilan birga bu bosqichda ham hali yechimini topmagan ayrim muammolar mavjud. Bugungi kunda boshlang‘ich ta‘lim bosqichiga ta‘lim berayotgan yosh pedagoglar o‘zida qanday sifatlarni tarkib toptirishi, qanday sifatlarga javob bera olishi kerak? Yosh pedagoglar o‘quvchilarga qanday shaxsiy namuna bo‘la olishi kerak va bu qanday amalga oshirilmoqda?.

Bugun Oliy ta‘lim muassasalarida tahsil olayotgan bo‘lajak boshlang‘ich ta‘lim o‘qituvchilariga bilim, ko‘nikma va malakalar berib borilishi bilan birgalikda, ularni haqiqiy pedagogga hos bo‘lgan sifatlar bilan ham boyitib borish zarur. Bunda nafaqat o‘z tajribalarimizni o‘rganish balki, chet eldagi ilg‘or tajribalarni ham o‘rganish, tahlil qilish va amaliyotga tadbiiq etish zaruratini ko‘rsatadi. Chet el tajribasi haqida so‘z yuritar ekanmiz, hamkorlik ishlari olib borilayotgan Finlandiya ta‘lim tizimi bilan davom ettirish joiz. Hukumatning 2021-yil 29-iyundagi 408-sonli qarori bilan Samarqand davlat universitetining Pedagogika instituti negizida Samarqand davlat universitetiing O‘zbekiston-Finlandiya pedagogika instituti tashkil etildi. Va bugungi

kunda institutda bo'lajak boshlang'ich ta'lim o'qituvchilari tahsil olmoqda. Finlandiya ta'lim tizimiga to'xtaladigan bo'lsak, dastlab Finlandiya ta'lim tizimida ham bir qator kamchiliklar mavjud edi. Finlandiya ta'lim vaziri Li Anderson aytishicha, aslida Finlandiya ta'lim tizimi ham boshqa davlatlarnikidan farq qilmasdi, ta'lim yodlab o'rganishga asoslangan va qattiq standartlashtirilgan edi. Aynan 1960-yillar oxiriga kelib ta'lim sohasida boshlang'ich tizimli islohotlar 2000-yillardan boshlab Finlandiya ta'lim ko'rsatkichlari dunyoda eng yuqorilardan biriga aylanishiga olib keldi.

Finlandiya maktablarni bir jamiyatga aylantirish uchun katta e'tibor qaratdi va bu yo'lda avvalo unga munosib o'qituvchilarni tayyorlashga kirishdi. O'qituvchilarni tayyorlash 5 yillik dasturga ya'ni 3 yil bakalavr va 2 yil magistratura darajasiga ega bo'lish majburiyati qoyildi. Finlandiyada pedagogika yo'nalishiga eng qiyin qabul joriy etilgan bo'lib, talabgorlarning faqat 10 foizigina bu sinovlardan muvaffaqiyatli o'ta oladi. O'qituvchilik yuridik va iqtisodiy soha kabi nufuzli yo'nalish bo'lib, tavakkal qilib topshirib kirib ketadigan yo'nalish hisoblanmaydi. Finlar 30-40-yil davomida yuqori darajali talablarga asosan o'qitish tizimi orqali mamlakatning barcha maktablari yuqori darajadagi o'qituvchilar bilan taminlandi. Natijada ta'lim tizimida belgilab olingan jiddiy islohotlar bosqichma-bosqich amalga oshirildi. Davlat ma'lum standartlar belgilab bermaydi, aksincha o'qituvchi mahoratiga ishonch bildirishadi. Malakali pedagoglar berilgan tavsiyalar bo'yicha o'z o'quvchilarining xususiyatlaridan kelib chiqib dars jarayonini tashkillashtirishadi. Finlandiya umumta'lim tizimi yetti tamoyillarga asoslangan holda tashkil etilgan. Tenglik tamoyili umumta'lim tizimining har bir bo'g'inida sezilib turadi. Bunda biridan ikkinchisi yaxshiroq degan tushuncha bo'lmaydi va bu jihat bolalarga boshlang'ich ta'limdan singdirilib boriladi. Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchisida tenglik tamoyilini qo'llay olishda undan tolerantlik malakasiga talab seziladi. Biz ko'p millatli xalq ekanligimizni hisobga olsak, bo'lajak yosh pedagogda kuchli sabr va mahorat bo'lishi lozimdir. Lekin bugungi kunda bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarida bu sifat qay darajada shakillanmoqda va bu bilimlarni ular amaliyotda qo'llay oladimi? Umuman tolerantlikning pedagogik faoliyatda ahamiyati qanday?

Tolerantlik- (lot. tolerantia — sabr-toqat), bag'rikenglik — o'zgalarning turmush tarzi, xulq-atvori, odatlari, his-tuyg'ulari, fikr-mulohazalari, g'oyalari va e'tiqodlariga nisbatan toqatli bo'lish. Hozirgi dunyoda tolerantlik o'ta muhim ahamiyat kasb etadi. Tolerantlik tushunchasiga bir qadar kengroq qarash tadqiqotchi E.Karimova tomonidan berilgan tarifda uchraydi. Uning fikricha "...tolerantlik odamlarga mehr muhabbat bilan qarash, ularni hurmat qilish, insonning moddiy va ma'naviy ehtiyojlarini qondirish, uning shaxs sifatida erkinligi va huquqlarini taminlash kabi g'oyalar bilan sug'orilgan diniy, falsafiy, huquqiy, axloqiy va barcha insoniy qarashlardan iborat progressiv dunyoqarashning asosi bo'lib hizmat qiladi.

1995-yil 25-oktabrda, 16- noyabrda Birlashgan Millatlar Tashkiloti ta’lim fan va madaniyat masalalari bo’yicha tuzulmasi YUNESKO Bosh Konfferensiyasining Parijdagi yigirma sakizinchi sessiyasida “Bag’rikenglik tamoyllari deklaratsiyasi” qabul qilishdi. Uning 1-moddasi “Bag’rikenglik tushunchasi’ deb belgilanib, uning ma’nosi quyidagi to’rt qismda ko’rsatilib berilgan .

1-modda . Bag’rikenglik tushunchasi.

1.1 Bag’rikenglik-bizning dunyomizdagi turli boy madaniyatlarni, o’zini ifodalashning va insonning alohidaligini namoyon qilishni, qabul qilishni va to’g’ri tushunishni anglatadi. Uni bilim, samimiyat, ochiq muloqot hamda hur fikr, vijdon va e’tiqod vujudga keltiradi . Bag’rikenglik turli tumandagi birlikdir. Bu faqat ma’naviy burchgina emas, balki siyosiy huquqiy ehtiyoj hamdir. Bag’rikenglik-tinchlikka erishishini musharraf qilguvchi va urush madaniyatsizligidan tinchlik madaniyatiga eltuvchidir.

1.2. Bag’rikenglik- yon berish yoki xushomad emas. Bag’rikenglik-eng avvalo, insonning universal huquqlari va asosiy erkinliklarini tan olish asosida shakllangan faol munosabatdir. Hech qanday vaziyatda ham bag’rikenglik ana shu asosiy qadriyatlarga tajovuzlarning bahonasi bo’lib xizmat qilmaydi.

Bag’rikenglikni alohida shaxslar, guruhlar va davlatlar namoyon qilishi lozim.

1.3 Bag’rikenglik-inson huquqlarini qaror toptirish, pluralizm, (shu jumladan, madaniy pluralizim) demokratiya va huquqning tantanasi uchun ko’maklashishi majburiyatidir. Bag’rikenglik - aqidabozlikdan haqiqatni mutloqlashtirishdan voz kechishini anglatuvchi va inson huquqlari sohasidagi xalqaro-huquqiy hujjatlarda o’rnatilgan qoidalarni tasdiqlovchi tushunchadir.

1.4 Bag’rikenglikni namoyon qilish inson huquqlariga ehtirom bilan hamohang, u ijtimoiy adolatsizlikka nisbatan sabr toqatli munosabatda bo’lishni o’z imon-e’tiqodidan voz kechish yoxud boshqalarning e’tiqodiga yon berishni anglatmaydi. U shuni anglatadiki, har kim o’z e’tiqodiga amal qilishda erkindir va har kim va boshqalar ham bu huquqqa ega ekanligini tan olmog’i lozim.

Ma’lumki hozirgi davrda turli mafkuraviy ziddiyatlarning kuchayishi kuzatilmoqda. Bu esa sog’lom tafakkur, milliy manfaatlar asosida qurilgan g’oyalarni shakllantirishga bo’lgan ehtiyojni kuchaytiradi. Tolerantlik aynan ana shunday sog’lom fikr va g’oya sifatida insonlararo munosabatlarni tartibga solib, ularni o’zaro sog’lom muloqot qilishga o’rgatadi.

O’quvchi-yoshlarda tolerantlik tafakkurini shakllantirish ularni turli mafkuraviy yot g’oyalardan asrash va ularni bag’rikenglik asosida hayotga tayyorlashda katta ahamiyatga ega. Tolerantlik tafakkuri butun aholi, xususan, o’quvchi – yoshlar ongida shakllantirish pedagogika fani oldida turgan eng dolzarb masalalardan biriga aylangan desak mubolag’a bo’lmaydi.

Finlandiya tajribalarini hayotga tadbiiq etar ekanmiz, avvalo bunga o'zimiz tayyor bo'lishimiz, amal qilishimiz, namuna bo'la olishimiz lozim. Finlandiya tenglik tamoyili mazmunida hamma teng va qadrlil ekanligi yoritiladi. Ta'lim bosh maqsadlaridan biri barkamol shaxs tarbiyalash ekan, barkamol shaxs nafaqat bilimli, shijoatkor bo'lishi balki, insonlarni hurmat qila olishi, adolatli va keng dunyoqarashli bo'lishi ham lozimdir. Barkamol shaxsni tarbiyalash uchun albatta bunga munosib kadrlarga e'htiyoj seziladi. Boshlang'ich ta'lim bola uchun poydevor bo'lib, uni mustahkam binoga aylantirish uchun o'qituvchi bor kuch-bilimini qo'llaydi. O'qituvchi bilimi qanchalik keng va boy bo'lsa, bolaga beradigan ta'lim ham sermahsul bo'ladi. Shu sababli bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining bilimi, pedagogik mahoratini amaliyotda qo'llay olishi muhim ahamiyatga egadir. Unib chiqayotgan yosh niholni to'g'ri parvarish qilish bog'bon uchun qanchalik qiyin bolganidek, maktab ostonasiga ilk qadam qo'ygan qorako'zlarni tarbiyalash pedagogga ham katta ma'suliyat yuklaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati.

1. I.A.Karimov “Jamiyatimiz mafkurasi xalqni-xalq, millatni-millat qilishga xizmat etsin”. T. O'zbekiston-1998
2. I. A. Karimov “Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch”. T Ma'naviyat-2008.
3. D.A.Adimov “Jadidchilik va diniy bag'rikenglik”. T. Tafakkur-2005
4. www.ziyonet.uz
5. www.arxiv.uz
6. www.lex.uz